

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA VE HİNDİSTAN'DA KURULAN TÜRK DEVLETLERİNDE KANUNNAME VE ZEVÂBİTLER

Uğur ARSLAN

Özet: Tarihçiler ve hukukçular arasında kanunnameler, kaynağı ve işlevi bakımından üzerinde çokça tartışılan ve farklı görüşlerin ortaya çıktığı önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir. Bu bağlamda, kanunname faaliyetinin bir tarafı eski orta Asya Türk geleneklerine; diğer tarafı İslam hukukuna uzanan geniş bir yelpazede teşekkül eden bir hukuk-gelenek silsilesinin ürünü olarak meydana geldiği kabul edilmiştir. Türklerdeki töre anlayışı ile şeri hukuk bu silsilenin temelini oluşturan iki ana husustur. Hindistan'da kurulan Türk devletlerinde zevâbit olarak adlandırılan kanunname düzenlemelerinin de aynı şekilde hem şeri hukuktan hem de Türk-Moğol geleneğinden beslenen yanlarının olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, hizmet ettiği gaye yönünden zevâbitlerin, aynı kanunnameler gibi, hukuk güvenliğini sağlamak, kadıların keyfi kararlarının önüne geçmek, şeriatın düzenlemediği alanlarda ortaya çıkan sorunları çözüme kavuşturmak amaçlı olarak ihdas edildiği görülmektedir. Bütün bu benzerlikler, Türk İslam devletlerinin hukuk bakımından aynı kaynaklardan beslenip istifade ettikleri farklı adlarla da olsa özünde aynı olan düzenlemeleri hukuk dünyasında cisimleştirdiklerini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Zevâbit, Kanunname, Hindistan, Osmanlı İmparatorluğu, Delhi-Türk Sultanlıkları.

Kanunname and Zawabits in Ottoman Empire and the Turkish States Established in India

Abstract: Historians and lawyers have brought the kanunname to the fore as an important issue which has been widely debated in terms of the source and function of laws and the emergence of different opinions. It is accepted that one side of the activity of the law is related to the ancient Central Asian Turkish traditions; And the other side as a product of a law-tradition series formed in a wide range of folklore dating to Islamic law. With the understanding of Turkish customs, Sharia law is the two main elements that constitute the basis of this series. It is understood that in the Turkish states established in India, which are called *zawabits*, are also the ones that are fed both from Sharia law and Turkish Mongol tradition. On the other hand, it is seen that, in the aim of serving the purpose, the *zawabits*, like the same kanunnames, were created in order to ensure the security of law, to prevent arbitrary decisions of the *qadı* and to solve the problems arising in the fields that shariah did not regulate. All these similarities show that Turkish Islamic states embody regulations that are essentially the same also with different names, fed from the same sources in terms of law.

Key words: Zawabit, Kanunname, India, Ottoman Empire, Delhi-Turk Sultanaties.

Giriş

Ana vatani Orta Asya olan Türkler burada ve göç edip yerleştikleri dünyanın farklı coğrafyalarında kendi medeniyetleri ile beraber siyasi teşkilatlarını da götürmüşler, gittikleri yerlerde mevcut olanı kendi siyasi sistemleri ile sentezleyerek kendine has ama uygulamada başarılı eserler bırakmışlardır.

Gücünü “Tengri” den alan; hükümdar ve kağan merkezli devlet anlayışı, Orta Asya, Hindistan, İran, Mezopotamya ve Anadolu gibi kadim medeniyetlerin beşiği olan bölgelerde de devam etmiş, Türklerin İslam’ı kabulü ile beraber yeni ve özel bir şekilde bürünmüştür. Bu özel şekil örf ile başlayan kanunnameler ile devam eden hukuk ve devlet anlayışı hemen hemen tüm Türk devletlerinde var olmuştur.

Bu çalışmada töre kavramından başlayarak atalarımızın yaklaşık 800 yıl hâkim olduğu Hindistan coğrafyasındaki örfi hukuk ile Osmanlı İmparatorluğu uygulamaları arasındaki bağı ortaya koymaya çalışacağız.

1. Örf-i Sultaninin Doğuşu

A. Töre ve Örf

Töre veya *törü* kelimesi Türk ve Moğol halklarında kanun kadar kuvvetli bir özelliğe sahip olarak kullanılmıştır. Halil İncılık töre konusunda: “Orta Asya’da Türk ve Moğol kavimleri arasında Mete’den Timur’a kadar binlerce yıl esas hatları aynı kalmış bir töre mevcut olmuştur. Bu töre veya yasa devlet teşkilatının ve hanlık hâkimiyetinin temelini teşkil etmiş, onun yanında bağımlı kavimlerin gündelik işlerini idare eden yerel kanunlara hanlık hukuku ile çatışmadığı ölçüde izin verilmiştir” (İncılık, 2000, s. 29) diyerek törenin Türklerdeki önemini dile getirmiştir. 1071’de Yusuf Has Hacip tarafından bir öğüt kitabı olarak yazılan Kutadgu Bilig’de sık sık hükümdarlığın “törü” üzerinde oturduğu belirtilir. Aynı yazar bir başka yerde; “Hükümdarlık iyidir ama töre daha iyidir” diyerek törenin önemini vurgulamıştır.

Türklerin İslam dinini benimsemesi yeni yeni hukuk sistemleri ile tanışmalarına bağlı olarak törenin etkisi azalmış ve bu kelime zamanla sosyal birtakım normları ifade etmekte kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüzde gelenek, görenek, âdet anlamında kullanılan örf kavramı aslında Türklerin İslam’ı kabulünden önceki erken dönemlerinde siyasal anlam taşıyan, devlet, kamu yönetimi siyaset üçgeni içinde yer alan bir kavramdı. Örf kelimesi Tarih-i Ebu’l Feth’de “âdet ve nizam-ı âlem için mevzu kanun olup içinde siyaset-i sultani veya yasağ-ı padişahî de münderiçtir” suretinde tarif edilmiştir (Pakalın, 1993, s. 744).

Örf geleneği ile İslam’ın sentezi *örf-i sultaninin* oluşmasına kaynaklık etmiş, yani örf-i sultaniye bir yandan töre bir yandan da İslam dini yön vermiştir.

Nitekim, “kağanların töreden kuvvetle kazandıkları kağanlık otoritelerinin İslam'dan sonra sultanlar tarafından yürütülmeye çalışılması örf-i sultaninin töreden kaynaklı doğuşunun en büyük sebebi olduğu” (Uğurlu ve Yılmaz, 2011, s. 954) ifade edilmiştir.

Törede en dikkat çeken ve sonraki asırlarda örf-i sultaninin de doğmasına neden olan asıl husus, Türk kağanlarının hâkimiyet anlayışlarının (mutlak egemen kağan) üstünlüğünün (asil soy-kağanlık soyundan gelme) ve seçilmiş (metafizik anlamda seçilmişlik) bir lider olduğunun tartışılmazlığıdır (Uğurlu ve Yılmaz, 2011, s. 955). Türk devlet ananesinde törü kuttan ayrılmaz. Bir kağan mutlaka bir törü koymalıdır. Nitekim Selçukname'de Oğuz Kağan'ın, Orhun Abideleri'nde ise Bumin Kağan'ın tahta oturunca törü tanzim ettiği anlaşılmaktadır (İnalçık, 2000, s. 26).

B. Kağan

Örf-i sultaniyi ya da örfi hukuku anlamak Türk töresinde kağanın ne derecede önemli olduğunu ortaya koymak ile doğrudan ilgilidir. Çünkü Türklerde kağanın kutsanmışlığı ve *Gök Tanrı* tarafından seçilen yüce bir şahıs olduğunu bilmeden onun ağzından çıkan sözün kanun değeri taşıması mantıklı gelmeyebilir. Bu seçilmişliğin izlerini Kül Tigin Abidesi'nde görürüz. Nitekim Bilge Kağan, Kül Tigin Abidesi'nde üstünlüğünden ve seçilmişliğinden bahseder. “Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa bu sözümde yalan var mı?”

Türkler kendilerinin dünyayı idare etmekle görevli olduklarına inanırlardı. Bu görevi onlara Tanrı vermişti. Zaten kendi kağanlarının kutsal olduğuna ilahi bir kaynaktan geldiğine inanyorlardı. Orhun Abidelerinden anlaşıldığına göre Türk kağanlarının yaptıkları işlerin Tanrı'nın iradesiyle olduğu inancı vardır. Hun imparatorlarına, mesela Mete'ye, Gök Tanrı tahta çıkardığı için Tanrı Kut “Tanhu” denirdi (Uğurlu ve Yılmaz, 2011, s. 955)

Hakan ve soyu, tengri tarafından seçilmiş ve kutsanmıştır. Kül Tigin Abidesi'nde Bilge Kağan: “Üstte mavi gök altta yağız yer kıldındıkta ikisi arasında insanoğlu kılınmış insanoğlunun üzerine ecdadın Bumin Kağan İstemi Kağan oturmuş, oturarak Türk milletinin ilini töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş” diyerek kağanın yüceliğini ve kutsiyetini övmüştür.

Yazıtların dikilmesinden yaklaşık yedi asır sonra yetişen Hint Kıtası hukuk ve tarihçilerinden Ziyaeddin Barani (Barnî)'nin (ö.758/1357) hükümdarların en önemli görevinin kanun koymak olduğunu söylemesi dikkat çekicidir. “Eğer baban iyi kanun yapmışsa onu sakla; bu kanun fena ise yenisini yap” diyen Babür Şah hükümdarın kanun yapma yetkisini güzel bir şekilde dile getirmiştir (Banarlı, 1998, s. 518). Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hacip; “Gerçek büyüklük,

arzusunu yerine getirebilmekle olur” diyerek kağanın hâkimiyetine işaret etmiştir.

C. Sultan

Türklerin İslam’ı kabul etmesinden sonraki dönemlerde Türk töresi devam etmiştir. Bu bağlamda sultanlar Allah’ın yeryüzündeki halifesi veya gölgesi olarak kendi meşruiyetlerini ifade etmeye çalışmışlardır.

İslam’la birlikte yeni gelenekle sultanlar *nizâm-ı âlem*, *âlemi İslam’ın refahı*, *din-ü devletin istikrarı*, *Devlet-i Âli’nin bekası* gibi söylemlerle kendilerini vazifeli görmüşler ve bu görevlerinin İslam’a hizmet adına olduğunu ileri sürmüşlerdir (Uğurlu ve Yılmaz, 2011, s. 967).

Bir şah ki akli dolayısıyla ona bilgi sahibi diyoruz
Tanrı yolunda kılavuz diyoruz
Her ne kadar şahlar Tanrı’nın gölgesi iseler de
O Tanrı’nın ışığıdır, ona (nasıl) gölge diyoruz (Bayur, 1987, s. 502).

Yukarıdaki dörtlük Babür sultanlarından Ekber adına yazılmıştır. Feysi’nin bu rubaisi, döneminde hükümdarın meşruiyet kaynağını Tanrı’dan aldığı iddiasına güzel bir örnek oluşturur.

İslam’dan sonra da kutsal vazifelerinden dolayı sultanlar örf-i sultaniye göre hükmetmeye devam etmişlerdir. Bunun örneklerini Akkoyunlular, Memlûklular, Dulkadiroğlu Devleti, İlhanlılar ve Osmanlı İmparatorluğu’nda görmek mümkündür (İnalçık, 2000, s. 62).

“İslam âlemine egemen olarak gelen Türkler Orta Asya’dan değişmez eski bir devlet anlayışı ve belli idare gelenekleri ile geliyorlardı” (İnalçık, 2001, s. 157). İşte bu sayede İslam ile birlikte Türk hükümdarları eski ile yeninin sentezini iyi bir şekilde yaparak ne tam şeri ne de tam töresel olan bir kodlamaya ulaştıklarını söyleyebiliriz. Bu kodlamanın genel olarak adı ise örfi hukuk idi.

D. Örfi Hukuk

Yukarıda anlatıldığı üzere padişahın veya sultanın buyruklarından oluşan hukuka örfi hukuk denirdi. Örfi hukuk şeklindeki isimlendirmenin yanı sıra “siyaset-i sultani”, “siyaset-i şeriyeye”, “yasa”, “yasag”, “yasağ-ı padişahi”, “yasakname”, “örfi padişahi”, “örfi münif-i sultani”, “kanun-ı münif”, “kanunname” isimleri de kullanılmıştır.

Örfi hukukun örnekleri bütün Türk dünyasında görülebilir: Uygurlarda *yarg*, *yusun*, *il yangı*; Malaya Adaları’nda ise *âdât hukuku* olarak anılmıştır (Akman, 2007, s. 93).

Diğer bir değerlendirmeye göre ise, örfi hukukun Emevilerin hilafeti saltanata çevirmesiyle birlikte yani siyasi saiklerle fukahânın ilmi çalışmalarını daha

ziyade ve mecburen özel hukuk alanında yoğunlaştırması üzerine anayasa ve idare hukuku gibi kamu hukuku alanlarında zamanla oluşan boşlukların devlet başkanlarınca doldurulması ile oluştuğu söylenir (Akman, 2007, s. 93).

Belli bir süreç içinde konan bu kurallar İslam hukukunun klasik oluşum şeklinden farklı bir tarzda ortaya çıktığı için ayrı bir isimle anılmış, klasik İslam hukukuna *şeri hukuk* denilirken padişahların kanunlarıyla oluşan bu hukuka da *örfi hukuk* adı verilmiştir (Bostan, 2007, s. 515).

İslamiyet sonrası Türk devletlerinde, gerek Orta Asya Türk devletlerinden alınan miras gerekse Emevi- Abbasi devletlerinden intikal eden yönetim ve hukuk sistemi, örfi hukukun gelişmesine çok önemli katkıları olmuştur.

Örfi geleneğin oluşmasında ilk Müslüman Türk devleti sultanlarının rolü büyüktür. Türk sultanlarının eski geleneğin kağana verdiği otoriteyi din karşısında kaybetmek istememeleri ya da yukarıda bahsedildiği üzere bazı politik düşünceler örfi sultaninin oluşmasına neden olmuştur (Uğurlu ve Yılmaz, 2011, s. 953).

Diğer yandan, İslam hukukunun nas tarafından detaylı olarak düzenlemediği hususlarda devlet başkanına belirli bir takdir hakkı tanınması, sultan veya hükümdara ta'zir grubu suç ve cezaların tespiti¹ ve tekâlif-i örfîye denilen vergilerin konması gibi hususlarda müsait bir ortam hazırlamıştır (Dönmez, 2007, s. 93)².

¹ Ta'zir Cezası ıslah, terbiye anlamına geldiği gibi, çevirmek, reddetmek, mutlak tedip ve ıslah etmek anlamı da vardır. Terim olarak, hakkında kesin ceza tespit edilmemiş olan yasaklanmış fiillerde, yerine getirilmesi gerekli olan ceza demektir. Ta'zirlere cezalandırılacak suçlarda hâkime büyük bir takdir hakkı bırakılmıştır. Hâkim isterse suçluya sadece öğüt verir; onu azarlar, hapsedtirir, sürgüne yollar, yüzünü karalayarak teşhir ettirir, sopa attırır. Yine suçundan vazgeçinceye kadar selam vermemek, kendi hâline terkedilmekle de ta'zir olunabilir.

² Öte yandan örfi hukuk konusunda araştırmacıların genel olarak ikiye ayrıldığı söylenebilir. Bir kısım yazar, Osmanlı hukukunun laik bir karakter arz ettiğini, bu bağlamda örfi hukuk adı verilen alanda Osmanlı yöneticilerinin İslam hukukundan tamamen bağımsız olarak hareket ettiklerini, şahsa karşı işlenen suçların cezalarının belirlendiği kanunname maddelerinin de Hanefi hukukuyla bir ilişkisinin bulunmadığını, İslam ceza hukukunda yer alan cezai müeyyidelerin yerine sultan tarafından konan para cezalarından dolayı Osmanlı'da bu anlamda ceza hukukunun seküler bir yapıya sahip olduğunu iddia ederlerken, diğer bir kısım bilim insanı ise, padişah yasalarının meşruiyet ve muteberliğinin devrin egemenlik anlayışı ile dinî yöneticilerin verdiği yetkiden doğmuş olduğunu, boşluk doldurmanın İslam hukukuna uygun olduğunu savunmuşlardır. Bu paralelde, anılan yazarlar İslam hukukundan sapma olduğu yönündeki izlenimin yersiz olduğunu ve suçun unsurlarındaki eksiklik yüzünden ta'zir cezası olarak cerimenin (para cezası) öngörüldüğünü iddia ederler. Mesela nisap miktarına ulaşmayan değerlerde bir malın çalınması hâlinde

Osmanlı tarihinde örfi hukuk kavramına ilk defa Fatih Sultan Mehmet dönemi tarihçilerinden Tursun Bey'in Tarih-i Ebu'l Feth adlı eserinde rastlanmaktadır. Tursun Bey, "... ve illâ, yani bu tedbir ol mertebede olmazsa belki mücerred tavr-ı akl üzere nizâm-ı âlem – zâhir için, meselâ tavr-ı Cengiz Han gibi olursa, sebebine iâfe iderler, siyâset-i sultani ve yasağ-ı padişâhidirler ki örfümüzce ana örfdürler....." ifadesiyle örfi hukukun varlığından bahsetmektedir (Kılıç, 2005, s. 28; Anhegger ve İnalçık, 2000, s. 283).

2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Örfi Hukuk Uygulaması: Kanunnameler

A. Genel

Kanunname hükümdarın ya da padişahın farklı tarihlerde verdiği emirler ve fermanlarla husule gelen kanunların derlenmiş olduğu belgedir. Bu belgeye resmî niteliğini padişah iradesi kazandırmaktadır (İnalçık, 2001, s. 333). *Kanunname-i Âl-i Osman, yasakname, siyaset-i şeriyeye, kavânin-i siyaset, kavânin, Yasa-yi Kadim-i Cengiz Han, yarguname, Yasak-i Büzürk* kelimeleri kanunnameleri ifade etmek için kullanılır.

Kanunnamelerin iki ana kaynaktan beslendiği söylenebilir. Birisi Türk-Moğol hanlıklarının gelenekleri; diğeri de İslam kaynağıdır. Bu meyanda İran, Osmanlı, Irak, Hindistan gibi Türk ve Moğol devletlerinin hâkim olduğu coğrafyalarında kanunname örneklerine rastlanılmasının tesadüf olmadığı söylenebilir.

Gerçekten, Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda başlayan Batılılaşma hareketinden önce Anadolu dışında hiçbir İslam ülkesinde kanunname benzeri teşri faaliyeti bilinmemektedir. Örfeye dayalı ceza hukuku uygulamaları Kuzey Afrika, Güney Arabistan, Endonezya ve İslam dünyasının birçok yerlerinde mevcudiyetini sürdürmüştür. Ancak, hiçbir yerde bunlar Osmanlı kanunnameleri gibi resmen mer'iyet mevkiine konmamıştır. Bu paralelde zikredilebilecek yegâne kanunname daha sonraki bir devirde Babür hükümdarı Evrengizib tarafından 1672 yılında yayımlanan daha kısıtlı bir çeşit ceza kanunudur: *Fetava-i Alemgiriyye (El Fetava'l Hindiyye)* Muhakkak ki bu bir tesadüf değildir. XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar ikinci büyük Müslüman devlet olan Babür İmparatorluğu, Osmanlılar gibi geniş bir gayrimüslim tebaası olan ve Türk-Moğol geleneklerine dayalı müesseseleriyle merkeziyetçi teşkilatı düzenli askerî bir devlettir (Heyd, 1984, s. 634).

Osmanlı İmparatorluğu'nda esas olarak kitap, sünnet, icma ve kıyas olmak üzere dört kaynağa dayandırılan şeri hukuk sistemi yanında örfeye dayanan bir hukuk sisteminin de mevcut olduğu bilinmektedir. Örneğin Kemal Paşazâde bir

kanunnamelerde öngörülen para cezası uygulaması şeri cezadan sapma değildir. Bu durum İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı ta'zir yetkisi çerçevesindedir (Fendoğlu, 1994, s. 103 vd.; Koç ve Tuğluca, 2006, s. 12).

fetvasında; “...şer’an caiz değildir ve hem men olunmuştur cânib-i Sutandan” diyerek birbiriyle paralel seyreden iki ayrı hukuktan bahsetmektedir (Anhegger ve İnalçık, 2000, s. X).

Yukarda yapılan açıklamalardan hareketle İmparatorluk'ta Osman Gazi ile başlayan ve Fatih Sultan Mehmet ile bir araya getirilerek tedvin edilmiş olan bir kanunname geleneğinden rahatlıkla bahsedebiliriz. Bu hukuki düzenlemeye meşruluğunu veren şey ise toplum nezdinde devlet menfaatinin her şeyin üstünde görülmesidir (Anhegger ve İnalçık, 2000, s. X).

Kanunnameler ilk başta belirli bir konu hakkında münferit olarak yayımlanması şeklinde ortaya çıkmışsa da Fatih Sultan Mehmet, sonraki nesiller için de bağlayıcılığı olan ve resmî olarak yürürlüğe konulmuş bir kanunname neşreden ilk Müslüman hükümdardır (İnalçık, 2001, s. 334). II. Mehmed, biri devlet düzenini; öteki, tebaanın statüsünü belirleyen iki kanunname ilan etmiştir. Bu düzenlemelerde herhangi bir şeri hüküm bulunmamaktadır³.

Kanunname neşrinde esas gayenin yürürlükte olan kanun hükümlerinin belirgin ve biliniyor olmasını sağlamak olduğu, kimi kanunnamelerin mukaddimesinde açıkça belirtilmektedir⁴ (Aydın, 2004, s. 41). Yani örfi kavramları bir araya getirerek hukuk ve idare adamlarına kolaylık sağlama ile Osmanlı tebaasını örfi kurallar hakkında bilgilendirmek ve onları memurların keyfi uygulamalarına karşı da koruma amaçlı olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle, kanunnameler daha çok *ehl-i örf* denilen kamu görevlilerinin keyfi cezalar vermesini, dilediği gibi vergi koyup tahsil etmesini ve diğer kanuna aykırı davranışlarını önlemek için çıkarılmıştır (Bostan, 2007, s. 517). Yani bugünkü kavramlarla ifade edilecek olursa, hukuk devletini ve hukuk güvenliğini sağlamaya yönelik kanunlaştırma hareketidir denilebilir.

Kanunnamelerin, kanun yapanlara örnekler vererek onlara “olup gelen” kanunları tanıtmak, ceza hukukunda birlik sağlamak, yöneticilerin ve kadıların keyfi muamelelerini önlemek, kadınlara hüküm vermelerinde yardımcı olacak emsal kararları göstermek, idare adamlarına imparatorluk teşkilatı hakkında fikirler vermek, gerek kadı mahkemelerinde gerekse de Divan'da davaları çözmek için defterlerdeki esas sancak kanunnameleri veya taalluk eden hükümleri derhal araştırıp bulmak güçlüğü karşısında bir defter hâlinde el altında bulundurmak, kadınlara görev yaptıkları mahal hakkında bilgi vermek

³ II. Mehmed Kanunnamesi dört bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin ilk üçü ceza hukuku hakkında dördüncüsü ise vergiler, gayrimüslimlerin geçiş ücretleri ve gümrük vergileri hakkındadır (Obaldía, 2014, s. 64).

⁴ Kanunların bilinebilir ve belirgin olması hukuk devleti anlayışının en önemli esaslarından birisi olduğunu göz önüne alırsak, kanunnamelerin dönemi itibarıyla hukukun genel prensipleri adına büyük bir anlayış seviyesi olduğu düşünülmelidir.

gibi birçok faydasının ve işlevinin olduğunu söyleyebiliriz (Anhegger ve İnalçık, 2000, s. X; Heyd, 1984, s. 641).

Kanunnamelerin sağladığı yukarıda sayılan kolaylıklar Tanzimat'a kadar herhangi bir toplu kodifikasyona ihtiyaç duyulmamasına sebep olmuştur.

Kanunnameler incelendiğinde içeriğinin kamu hukuku alanları ile ilgili olduğu görülmektedir. Örnek olarak:

- Vergilerin ödenmesi ve oranları
- Ceza hükümleri
- Askerî hukuk
- Ta'zir cezaları
- Arazi hukuku (mir'i arazi)
- Mali hukuk (tekalif-i örfiye)

Kanunnamelerin hazırlanma sürecine gelince, kanun tasarısı reisülküttab veya nişancı tarafından hazırlanır, Divan-ı Hümayun'da sadrazamın kanun hakkında mütalaası verildikten sonra padişaha sunulurdu. Dikkat edilecek olursa, Şeyhülislamın kanunname çıkarılması sürecinde herhangi bir işlevi bulunmamaktadır.

Hususi kanunnamelerin hazırlanışı ise biraz farklıdır; bu kanunnameler, sadrazamın arzı sonucu padişah tarafından tasdik edilir ve kanunnameye nişancı da tuğrasını çeker böylelikle metin kesinleşmiş olur. Çok defa yalnız bir zümreyi ilgilendiren ferman ve beratların hazırlanışı da aynı şekildedir (Kılıç, 2005, s. 285).

B. Çeşitleri

Kanunnameler doktrinde birçok başlık altında tasnif edilmişlerdir. Biz bu çalışmanın boyutunu ve de çerçevesini dikkate alarak ayrıntılarına girmeden sadece genel esaslar çerçevesinde kanunname çeşitlerinden bahsedeceğiz.

- **Umumi Kanunnameler:** Bütün tebaayı ilgilendiren hususlarda çıkarılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in ve III. Ahmed'in kanunnameleri bunlara örnek olarak gösterilebilir.

- **Hususi Kanunnameler:** Belirli bir bölgede uygulanması gereken hususlarla ilgili düzenlenmiştir. İlgili bölgenin tahririni yapan defter eminleri ve vilayet kâtipleri, tahrir işlemini bitirdikten sonra, mufassal defterin başına o sancaktaki hususi örf ve âdet kurallarını, şeri ve örfi vergilerin oran ve miktarlarını da dikkate alarak, Kanun-i Osmanî'yi o bölgeye, adapte etmişlerdir (Kılıç, 2005, s. 285).

- **Ferman veya Berat Tarzında Kanunnameler:** Valiler veya kadıların uygulamakla yükümlü olduğu kanunnamelerdir.

- **Miri Arazi ve Tımar Nizamı Hakkında Kanunnameler:** Bu arazilerin mahiyeti, intikal tarzı ve tasarrufu gibi konularda düzenlenmiştir.
- **Adaletname Şeklinde Kanunnameler:** Yetkililerin devletin verdiği gücü suistimal etmelerini engellemek için çıkarılmıştır.
- **Sancak Kanunnameleri:** Her sancağın tahrir defterlerinin başında yer alır. Reaya ile tımar sahipleri arasındaki anlaşmazlıkları çözmek gibi konuları düzenler.

C. Türk Devletlerinde Kanunname Örnekleri

Kanunnameler, niteliği itibarıyla Türk-Moğol devlet geleneği ve İslami kaynaktan beslenip geliştikleri için hâliyle örneklerine de Türklerin İslamiyet'i kabulünden başlayan zaman diliminden itibaren rastlamak mümkündür. Osmanlı Devleti'nde *kanunname* adı verilen bu hukuk sistemi diğer Türk İslam devletlerinde farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadırlar:

Örnek olarak;

- Akkoyunlu devletinde: Uzun Hasan Kanunu,
- Dulkadiroğlularında: Alaüddevlü Bey Kanunu,
- Hindistan'da: Alemgir Ceza Kanunnamesi,
- Gaznelilerde: Fetâva-yı Sultanî⁵,
- Timurlularda: Tüzükât-i Timuri⁶,
- Afganistan'da: Fetava-yı Ahmed Şahî⁷
- Cengiz İmparatorluğu'nda: Yasakname-i Büzürk veyahut Yarguname. Ayrıca Memlûklularda, Hitay Türklerinde, Safevilerdeki diğer düzenlemeler de örnek olarak gösterilebilir.

⁵ Gazneli Mahmut döneminde Encümen-i Ulema adlı heyet tarafından binlerce fıkıh meselesi içeren *Fetava-yı Sultanî* diye bir fetva kitap hazırlanmıştır (Khvajamir, 2015, s. 17).

⁶ Afganistan'da Timurlular döneminde yargı sistemi (1369-1514) biri yasa diğeri şeri olmak üzere mahkemeler iki bölümden oluşuyordu. *Yasa* Cengiz Han tarafından çıkartılan adli ve kazaî usulnamelerden ibaretti ki bu dönemde de uygulanması devam ediyordu. Şeri bölümde ise tamamen İslam hukuku uygulanırdı. Daha sonra Timur'dan sonra tahta çıkan oğlu Şâhruh *Yasa'yı* mülga ilan edince bu dönemden sonra İslam hukuku yargı için tek kaynak olarak varlığını devam ettirdi. *Timur Tüzükleri (Tüzükât-ı Timurî)* adıyla bilinen kanun da bu dönemde çıkartılmıştır (Khvajamir, 2015, s. 18).

⁷ Bugünkü Afganistan'ın ilk kurucusu olan Ahmed Şah döneminde fıkıh kitaplarından istifade edilerek Peştunca olarak adlı bir fetva kitabı hazırlanmıştır. Bunun dışında Ahmed Şah'ın kendisi birçok ferman da çıkartmıştır (Khvajamir, 2015, s. 136).

3. Hindistan'da Örfi Hukuk Uygulaması: Zevâbitler

A. Yarımada Örfi Hukukun Temelleri

Hindistan'da Delhi Türk Sultanlıkları ile başlayan ve Babürler'in yıkılışına kadar (1858) devam eden 800 yıldan fazla süren bir Türk dönemi yaşanmıştır. Türkler burada uyguladıkları iyi yönetim sistemi ve sistemin başına getirdikleri iyi yöneticilerle uzun yıllar bu büyük coğrafyaya hâkim kalmayı başarabilmişlerdir.

Bu dönemde kurulan devletler Türk kökenli oldukları için Orta Asya Türk devletlerinin siyasi yapılarını yani atalarından gördükleri sistemi bir yandan devam ettirmiş; diğer yandan da gitgide artan İslam inancı etkisi ile şeri hukuk hükümlerini de bu sisteme entegre etmişlerdir.

Türkler, Hindistan'da monarşik devletler kurmuşlardı. Devletin merkezinde padişah veya diğer ismiyle *şahinşah* vardı. Bütün önemli kararları padişah alırdı (Khan, 1993, s. 22). Sultanlar ve yöneticileri, tıpkı diğer Türk devletlerinde de olduğu gibi, güçlerini kutsal bir kaynaktan alıyorlardı. Saltanat Tanrı'nın bir lütfuydu. Onlar Tanrı'nın yeryüzündeki gölgeleri idiler (Khaliq, 1985, s. 79). İmparator en yüksek otorite ve adaletin kaynağıdır (Rajjak, 2014, s. 2444).

Antik Hindistan'da yani İslam'ın kabulünden önceki dönemde, yönetim sistemi çeşitli geleneksel ve yerli inançlar ekseninde şekillenmişken; Kuran ve Şeriat esaslı İslami düşünce sisteminin gelmesi yöneticileri etkilemiştir. *Fetava-i Cihangiri* ve *Ain-i Akbari* bu düşüncenin iki önemli ürünü olarak gösterilebilir. Bu düşünce sisteminde sultanın Allah'ın temsilcisi olduğu ve bütün kudreti elinde tuttuğuna inanılırdı.

Genel olarak Hindistan'da hüküm süren Türk sultanlıklarında hukukun kaynaklarını şunlar Kuran, İcma, Kıyas ve Hadis (Sünnet) oluşturmaktadır. Bunun yanında, Delhi Türk sultanlıklarında önemli kodlaştırma hareketlerine de şahit oluyoruz. Bunlar arasında; Sultan Muhammed Tuğluk tarafından (726-752/1324-1351) hazırlatılan *El-Fetava't- Tatarhâniyye*, Sultan Muhammed Muhyiddin Evrengzib'in (1608-1707) emriyle İslam dünyasının en muazzam ve önemli kodlaştırılma çalışmalarından *Fetava-i Alemgiriyye* (el Fetava'l Hindiyye) gösterilebilir. Şüphesiz hukuk çalışmaları bu örneklerle sınırlı değildir. Yukarıda sayılan çalışmaların Osmanlı Devleti hukuk dünyasını da etkilediği bilinmektedir (Akgündüz, 2010, s. 230 vd.).

Yukarıda saydığımız kaynaklar şeri hukuku oluşturmakla beraber kamu hukukunu oluşturan üç süreçten bahsedilebilir:

- Kanunnameler
- Hükümdarın egemen gücü,

- Günün ihtiyaçlarına cevap veren fermanlar⁸.

Hukuk sistemi bakımından Hindistan'da kurulan Müslüman Türk devletleriyle Osmanlı İmparatorluğu arasında bir paralellik olduğu söylenebilir (İnalçık, 2016, s. 11). Örneğin; Babür İmparatorluğu'nda da kadı en önemli hukuk adamlarından birisi idi. Görevini iyi yapması için Kuran, sünnet ve şeriatı iyi bilmesi gerekiyordu. Yine Fetava-i Alemgiriyye'de kadınların şehrin en merkezi yerindeki cami veya dairelerinde oturması ve halkın şikâyetlerini ele alması emredilmiştir. Müftüler de aynı şekilde Hindistan yarımadasında hukuki görevi olan önemli kişilerdendir. Müftülerin fetva ve yorumları kadınlar için yol gösterici niteliktedir. *Kotwal* isimli memur şehir ve kasabalardaki en önemli görevliydi ve polislerin şefi olarak görev yapıyordu. Akbar ve Evrengzib fermanlarına göre *kotwal* kadınların ve diğer yöneticilerin vermiş oldukları cezaların infazından ve araştırmalardan sorumluydu⁹ (Rajjak, 2014, s. 2445).

B. Zevâbitler

I. Doğuşu

İslam dininin Hindistan'a gelmesi ve siyasi olarak güç kazanması Hindistan yönetim sistemi için bir dönüm noktası oldu. Geleneksel İslami kuralların adapte edilmesi, değişen toplumsal ve kozmopolit yapı, mevcut kuralların yetersiz kalması sonucunu doğurdu. Öte yandan, politik bazı sebepler de yöneticileri hukuksal alanlarda birtakım arayışlara itti¹⁰. Yöneticiler yaratıcı metot ve tekniklerle karşılımlarına çıkan problemlerin üstesinden gelmeyi başarabildiler (Haila, 2013, s. 39 vd.). İşte bu ihtiyaç kapsamında ortaya çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda adı kanunname olan hukuk anlayışı, Hindistan Yarımadası'nda da *zevâbit* ismiyle anılmıştır.

Yukarıda anlatılan yaratıcı metotların hukuk âleminde görünen yüzü zevâbitlerdir. Zevâbitler bir yandan seküler nitelik taşıırken diğer yandan da şeriat hükümleri ile zıtlık göstermemişlerdir (Black, 2011, s. 167).

⁸ Ferman kelimesi Büyük Selçuklular, Memlukler, İlhanlılar, Timur Devleti, Altınordu Hanlığı ve Kırım hanlıklarında da kullanılmış olup "yarlıg" tabiri de ferman kelimesinin yerine kullanıldığı olmuştur (Pakalın, 1993, s. 607).

⁹ Bu bakımdan *kotwal* Osmanlı Devleti'ndeki *subaşılık* müessesesiyle birebir benzer mahiyet arz etmektedir. Gerçekten de, kadı'nın icra gücü olmadığından subaşı bu görevi onun adına yerine getirir, suçları önlemek, suç işleyenleri takip edip yakalamak, kadının suçlu görüp hakkında hüküm verdiklerini cezalandırmak subaşının görevidir (Ortaylı, 1976, s. 101).

¹⁰ Bu yönüyle zevâbitler, Balkan fetihlerinde yöre halkının hoşgörüsünü kazanmak ve kalıcı olmak amacıyla Osmanlılar tarafından geliştirilen "istimalet" politikasına benzerlik gösterir.

Sultan tarafından verilen hükümler şeriatla uygun olmasa bile kamunun iyiliği için zorunlu kabul edilerek uygulama alanı bulmuşlardır. Bu kurallar şeriatla yan yana başat giderek kanun veya zevâbit kavramlarıyla adlandırıldılar. Yukarıda da izah edildiği gibi, Türkler Orta Asya bozkır devletlerinin *beg-kağan, yasa-törü* geleneğini uygulamaya koyarak bunu Orta Doğu topraklarında kurdukları devletlerde hükümdar otoritesinin temeli olarak yürüttüler. İnalçık'a göre, Osmanlılardan önce derlenmiş gerçek bir kanun mecellesi bize ulaşmamışsa da temel kuralları formüle eden sultani emirler (zevâbit) şeriatla yan yana sivil hukuk alanı oluşturdular (İnalçık, 2016, s. 6 vd.).

Tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi, şeri hukukun dolduramadığı noktalarda¹¹ bu boşluğu doldurmak sultanlar için bir zorunluluk olmuştu. Sultanların din konusunda yaptırım koyma hakları yoktu. Bu yetki ulemanın elindeydi¹². Din dışı konularda çıkardıkları fermanlarla kanun koyucu olarak hareket etme hakkına geleneksel olarak sahip oldukları için yukarıda anlatılan zorlukların üstesinden gelebildiler. Bu kanunnamelerin içerikleri şeri değildi ama aralarında çelişki de yoktu (Khan, 1993, s. 24).

Akbar gibi bazı Türk yöneticiler de şeri hükümlerin yerini alacak kanun koyma hakkının kendi uhdelere olduğunu iddia etmişlerdir. Diğer taraftan, kanunlaştırma faaliyetlerine farklı fıkıh ekollerindeki farklı hükümler nedeniyle ihtiyaç duyulduğu da iddia edilmiştir (Chandra, 2006, s. 350).

Hindistan'da örfi hukuk uygulaması olan zevâbitlerin köken olarak Gazneli Mahmut dönemine kadar yani Türklerin büyük gruplar hâlinde İslamı kabulüne kadar gittiği söylenmiştir (Gilmartin ve Lawrence, 2000, s. 225). Bir düşünceye göre ise; Sultan Mahmud'un ordusunda bulunan ve Müslüman olmayan askerlere uygulanacak hukuk kuralları ihtiyacı kapsamında *zevâbitler* ortaya çıkmıştır¹³ (Gilmartin ve Lawrence, 2000, s. 225). Diğer bir görüşe göre, Delhi sultanları İslam hukukunun sertliğinin farkındaydı ve bunun önüne set çekmek adına seküler bazı düzenlemelere (*zevâbit*) ihtiyaçları vardı. Bu bağlamda, ani çıkan politik ihtiyaçlardan dolayı bu tür düzenlemelere gidilmişti¹⁴. Yani

¹¹ Şeri hükümlerin çoğunlukla kamu hukuku alanında suskun kaldığı göz ardı edilmemelidir.

¹² Bu yetki Osmanlı'da şeyhülislamın Hindistan'da karşılığı olan *sadr-ı cihan/sadr-ı kül veyahut "sadrü's- südür"*a aitti.

¹³ Gazneliler'in resmî dili Arapça olmasına rağmen sarayda ve orduda Türkçe konuşulurdu. Gazne ordusunda sayıları yirmi bini bulan Çin, Hitâ, Hutun ve Kaşgar memleketlerinden gelmiş Tibetli Yağma, Kırgız ve Tatarlardan oluşan askerler vardı. Ahmet Atilla Şentürk, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2011, s. 59.

¹⁴ Sultan Şemseddin İltutmüş (1211-1236) ile görüşen bazı tarikat mensupları sultandan İslami kuralların sıkı bir şekilde uygulanmasını talep ederler. Bu koşullar uygulanırsa Hindulara zor şartlar beklediğini bilen vezir bunun bir anda uygulanamayacağını söyler.

zevâbitlerin ortaya çıkması politik birtakım nedenlerden kaynaklanıyordu (Gilmartin ve Lawrence, 2000, s. 225). Devlet kademesinde önemli görevler alan ve Müslüman olmayan bazı kişilere şeri hukuku uygulamak istemeyen sultanlar böyle bir yönetime başvurmuşlardı.

İnalcık'a göre; Müslümanlar arasında seküler hukuku meşrulaştıran ilk kişi Barni'dir. Fatawa-yi Jahandari (Hükûmet İlkeleri) adlı kitabı (siyasetname)¹⁵ 1359'da Sultan Muhammed Tuğluk'un danışmanı Barni yazmıştır. Aslında Barni'nin kaynağı Gazneli Mahmud zamanda canlanan eski İran nasihatname kültürüdür. Bu dönemde İranlı bürokratlar hilafetin evrensel egemenlik iddiası karşısında sultanının otoritesini güçlendirmek için eski İran siyaset teorisine başvurarak *pendname* ve *nasihatname*¹⁶ türünde edebî eserlerden faydalandılar¹⁷.

II. Uygulama

Kanun-u şahî ya da *zevâbit* olarak bilinen Hindistan kanunnameleri dini ve din dışı hükümleri birlikte içererek Müslüman ve Müslüman olmayan topluluklara farklı muameleler şeklinde uygulanıyordu (Ayesha, 2008, s. 25).

Zevâbitler seküler bir nitelik arz etmesine karşın dönemin ana referans noktası yine de şeri hükümler idi ve şeri hukuk özel hukuk alanında da temel koddu (Khan, 1993, s. 24). Zevâbitlerin ortaya çıkması, şeri hükümleri de canlandırmış bu iki sistem birbirilerinin tamamlayıcısı olarak işlev görmüşlerdi (Gilmartin ve Lawrence, 2000, s. 225).

Uzun süre Hindistan'da kalan İtalyan seyyah Manucci'ye göre, seküler kanunlar olan zevâbitler ve dinî kanunlar düzgün işliyordu. Bu kanunlara göre; (Alemgir Kanunnamesi), atanmış muhtesipler bütün vatandaşlarının refahından sorumludur. Fakat devlet memurları vatandaşlarının özel hayatlarına müdahale etmezler (Chandra, 2006, s. 275). Babür sultanı Alemgir'in adalet işlerine ait

¹⁵ Siyasetname: Kamu hukukuna dair fıkıh kitaplarıdır.

¹⁶ Pendname: Öğüt kitabı anlamı taşır ve dinî, tasavvufî ve ahlaki didaktik karakter arz ederler. Türün en erken örneği Feridüddin Attar'ın aynı adla yazmış olduğu eserdir. Bu yüzden de pendname ismi taşır. Bu eserlerdeki ortak amaç belli bir ahlaklı insan tipinin oluşturulmasıdır (Canım, 2012, s. 180 vd.).

¹⁷ Bu eserlerde ileri sürülen adalet teorisi olarak nitelendirilebilecek ortak fikirleri şöylece özetleyebiliriz: Hükümdarın gücü askerî güce, askerî güç hazineye, hazine reayanın ödediği vergilere, vergilerin artışı adaletle bağlıdır. Bu nedenle akıllı hükümdar egemenliğini korumak ve gücünü artırmak istiyorsa reayaya adaletle muamele etmeli zulümden kaçınmalıdır. Devlet, hükümdarın kuvvet ve kudretinden başka bir şey değildir. Siyaset ise hükümdarın otoritesini koruma ve kuvvetlendirme ve bunun vasıtalarını sağlama yoludur. Kargaşayı önlemek için hükümdar adil olmalıdır. Kuvvetli zayıfı ezmeme, tebaanın canı ve malı emniyet içinde olmalıdır (İnalcık, 2016, s. 12 vd.).

olmak üzere bazı buyruklarında genel amacın, yukarıda belirtildiği gibi Osmanlı'da olduğu şekliyle, bu işlerle görevli memurların keyfi davranışlarını önlemek ve şeri hüküm ve cezaları imkân derecesinde hafifletmek, bilhassa ilk defa suç işlemiş olanlar için, daha yumuşak davranılmasını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır (Bayur, 1987, s. 456).

Sonuç ve Karşılaştırma

İslam; dinî, idari ve adli alanlarda Türklere yeni bir inkişaf ve ivme kazandırdı. Kendi mizaçlarına ve inanç sistemlerine yakın olan bu dine kendi törelerini de katarak yeni ufuklar açtılar. Bunun hukuk alanına yansması Osmanlı Devleti'nde *kanunname* Hindistan'da ise *zevâbitle* oldu. Hindistan yarımadasında *şahişah*, Osmanlı'da *padişah* ikisi de Allah'ın yeryüzündeki gölgesi idiler ve ikisinin de belli şartlar altında sözleri kanun kuvvetindeydi. Kutsanmış soydan geliyorlardı ve en önemli görevleri ise yönetmek ve kanun koymak idi. İki farklı coğrafyanın yöneticileri aynı örfi ve İslami kaynaktan aldıkları güçle şeri hukuku uygulayamayacakları bazı alanlarda, gereksinim duydukları konularda seküler nitelik arz eden aynı zamanda şeri hükümlerle de çelişmeyen hükümler ihdas ve icra ederek hukuksal olgulara çözüm ya da çözümler üretebilmeyi başarabildiler. Yukarıda ana hatlarını açıklamaya çalıştığımız Tüzükât-i Timuri, Fatih kanunnâmeleri, Ayîn-i Ekberî gibi kanunlaştırma çalışmaları farklı coğrafyalara ait olsa bile hep aynı kaynaktan beslendi ve aynı geleneğin ürünleri oldu.

Sultan veya padişah iradesiyle ortaya çıkmaları, şeri hukuk kapsamında olmayan alanları düzenlemeleri, kamu hukuku ile ilgili olmaları, seküler nitelikte olmaları ve şeri hükümlerle çelişmemeleri, devlet görevlilerinin keyfî muamelesine engel olma, hukuk güvenliğini sağlama ve çeşitli hükümleri bir araya getirerek hukuk ve idare adamlarına kolaylık sağlama amacıyla ortaya çıkmış olmaları gibi birçok önemli husus Osmanlı İmparatorluğu kanunnameleriyle Hindistan Yarımadası'nda ortaya çıkan zevâbitlerin ortak noktalarıdır. Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren kanunnamelerin sistematikleştirilmesi ve kümülatif olarak düzenlenmiş olmalarına karşın, Hindistan Türk sultanlıklarında birkaç örnek dışında böyle bir sistematığe rastlanılmamış olması ise iki hukuk sisteminin farklılaştıkları yerlerdir.

Kaynakça

- Akgündüz, A. (2010). *Introduction to Islamic Law*. OSAV.
- Akman, M. (2007). Örf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 34*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Anhegger, R. ve İnalçık, H. (2000). *Kanunname-i Sultânî Ber Mûceb-i Örf-i Osmânî*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aydın, M. A. (2004). Kanunnameler ve Osmanlı Hukuku'nun İşleyişindeki Yeri. *Osmanlı Araştırmaları*, XXIV, 1 Aralık 2006 tarihinde http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/pdfler/osmanli_arastirmalari_dergisi/osmanl%C4%B1_s_y24/2004_24_AYDINMA.pdf adresinden erişildi.
- Ayesha, J. (2008). *Partisans Of Allah*. Harvard University Pres Cambridge, Massachusetts London. England, 15 Kasım 2016 tarihinde <http://www.thedivineconspiracy.org/Z5245H.pdf> adresinden erişildi.
- Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Bayur, Y. H. (1987). *Hindistan Tarihi C.II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Black, A. (2011). *The History of Islamic Political Thought From the Prophet to the Present* (Second Edition). Edinburgh University Press, 3 Aralık 2016 tarihinde <file:///C:/Users/User/Downloads/9682853.pdf> adresinden erişildi.
- Bostan, İ. (2007). Osmanlılar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.33*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Canım, R. (2012). *Divan Edebiyatında Türler* (3. Bsk.). Ankara.
- Chandra, S. (2006). *Medieval India From Sultanat to the Mughals*. New Delhi, 18 Kasım 2016 tarihinde https://books.google.co.in/books?id=L5eFzeyjBTQC&pg=PA86&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false adresinden erişildi.
- Dönmez, İ. K. (2007). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.34*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fendoğlu, H. T. (1994). *Hukuk Tarihimizde Temel Haklar*. Konya.
- Gilmartin, D. and Lawrence, B.B. (2000). *Beyond Turk And Hindu Rethinking Religious Identities In Islamicate South Asia*. University Press of Florida, 18 Kasım 2016 tarihinde <http://ufdc.ufl.edu/AA00011683/0000> adresinden erişildi.
- Haila, A. S. (2013). Turks In India: Their Presence and Contributions to Islam And Civilsation: An Historical And Analytical Study. *West East Journal of Social Sciences*, 2, 2, 18 Kasım 2016 tarihinde <http://www.westeastinstitute.com/journals/wp-content/uploads/2013/10/Haila-Abdurrahman-Al-Sahli.pdf> adresinden erişildi.
- Heyd, U. (1984). Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat (S. Eroğlu, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVI.
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlıda Devlet Hukuk Adalet*. Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İnalçık, H. (2001). Türk Tarihinde Türe ve Yasa Geleneği. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 4, 13.

- İnalçık, H. (2001). Kanunname. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C.24*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnalçık, H. (2016). *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Keen, H. G. (2001). *The Turks in India*, University Press of the Pacific. Reprinted From the 1879 Edition.
- Khaliq, A. N. (1985). *State And Culture In Medieval India*, Adam Publishers&Distributors, New Delhi. 18 Kasım 2016 tarihinde <https://tr.scribd.com/document/135552209/State-and-Culture-in-Medieval-India> adresinden erişildi.
- Khan, G. (1993). *Indian Muslim Perceptions of the West During the Eighteenth Century by Faculty of Modern History*. University of Oxford.
- Khawajamir, M. (2015). *Afganistan'da İslam Ceza Hukukunun Kanunlaştırılması*. Doktora Tezi, Konya.
- Kılıç, Ü. (2005). Nişancı Feridun Ahmed Paşa Kanunnamesi. AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 28.
- Koç, Y. ve Tuğluca, M. (2006). Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2.
- Obaldía, V. R. (2014). *Osmanlı Ceza Hukukunda Teori ve Pratik: III. Mehmet Döneminde (1595-1603) Asilik ve Haydutluk*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (1976). Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, 9, 1. 10 Aralık 2016 tarihinde www.iibf.erciyes.edu.tr/kutuphane/petas/petas.php?skip=0&keyword=İLBER+ORTAYLI&TYPE=5 adresinden erişildi.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul.
- Rajjak, S. M. (2014). Justice and Punishment during Mughal Empire. *International Journal and Research*, 3(12), 2445.12 Aralık 2016 tarihinde www.ijsr.net/archive adresinden erişildi.
- Şentürk, A. A. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Uğurlu, S. ve Yılmaz, K. (2011). Türk Devlet Yönetme Geleneğinde Töreden Örf'e Değişim. *Turkish Studies*, 6, 2.